

ISSN 2518-7503

Міністерство освіти і науки України

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 13

Рівне – 2019

УДК 159.942-057.875

Джеджера Ольга

викладач кафедри вікової та педагогічної психології
Рівненського державного гуманітарного університету

ORCIDiD: 0000-0001-5471-703X

DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi13.118

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ПЕРЕЖИВАННЯ СТУДЕНТАМИ АКТУАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ

Анотація. У статті розглядаються особливості емоційного реагування студентів на актуальні життєві ситуації у контексті впливу їхньої емоційної сфери на результативність навчання. Емоційні переживання, спричинені цими обставинами, розглядаються як чинник активізації або гальмування перебігу пізнавальних процесів та діяльності.

Теоретичні висновки підтверджуються на підставі висвітлення результатів проведеного дослідження, з допомогою якого визначено переважно середній рівень задоволення студентів навчальною діяльністю, що впливає на коефіцієнт засвоєння навчального матеріалу (коефіцієнт кореляції 0,2994). При цьому встановлено, що найсильніший емоційний відгук в опитуваних викликають ситуації, пов'язані зі спілкуванням та відносинами з людьми, навчанням в закладі вищої освіти, особистими досягненнями, соціальним статусом, побутовими умовами, станом здоров'я, плануванням майбутнього, реалізацією власних інтересів та захопленнь, проведенням дозвілля і відпочинку, розвитком своєї особистості та наявними можливостями бути привабливими і успішними. Зосереджено увагу на тому, що пріоритетні позиції в рейтингу посідають комунікативні та навчальні ситуації, які спричиняють найбільше емоційних переживань. Виявлено у континуумі емоційних переживань понад тридцять модальностей, серед яких домінуючими є задоволення, радість, інтерес, тривога, пригнічення, смуток, розгубленість.

Зроблено висновок про те, що результати навчальної діяльності студентів можна покращити шляхом оптимізації емоційних переживань студентів, підвищення рівня задоволення обставинами, пов'язаними з навчанням.

Ключові слова: емоційне переживання, емоційна регуляція, актуальна емоціогенна ситуація, студенти, навчальна діяльність студентів.

Постановка проблеми. Реалізація гуманістичної парадигми у системі вищої освіти стає можливою за умови забезпечення психологічно благополучного освітнього процесу, що передбачає створення емоційно комфортного середовища. Як відомо, навчання студентів у вищій школі супроводжується численними емоційними переживаннями, спричиненими найчастіше обставинами, пов'язаними з виконанням навчальних завдань та проходженням контролю, соціально-психологічними та побутовими умовами, особистісним та професійним самовизначенням тощо. Такі переживання виступають чинником вироблення емоційно-оцінного ставлення здобувачів вищої освіти до навчальної діяльності, її підкріплення або гальмування, що суттєво позначається на результатах навчання. У зв'язку з цим виникає необхідність аналізу проблеми емоційних переживань студентів у контексті виявлення їх змісту та особливостей перебігу, впливу на результати учіння.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Актуальність дослідження проблеми емоційних переживань студентів підтверджується висновками вчених з приводу впливу емоційної сфери на результативність навчальної діяльності особистості (Блум, Брунер, Брушлинський, Ванштейн, Виготський, Гальперін, Давидов, Дусавицький, Ітельсон, Леонтєв, Лінгард, Мітіна, Лутошкін, Матюшкін, Рубінштейн, Скінер, Стоунс, Тализіна, Чебикін), здатності як активізувати, так і утруднювати перебіг пізнавальних процесів та діяльності (Мітіна, 1998, с. 7).

Значний внесок в осмислення механізмів емоційної регуляції діяльності здійснили Вілюнас, Додонов, Репкін, Тихомиров, Чебикін, котрі аналізують їх у контексті емоційного закріплення мотивації дій та цілеутворення. Зокрема викликає інтерес висновок Чебикіна, який наголошує на особливій регулятивній ролі переживання задоволення-незадоволення, упевненості-сумніву як спонукальних чинників подальших дій (Чебикін, 2017, с. 97). Водночас варто звернути увагу на те, що важливим аспектом емоційної регуляції є здатність особистості усвідомлювати свої переживання, бо, як слушно стверджують Кириленко та Льошенко (2017), процес емоційного самопізнання «як шлях взаємодії людини зі світом, по суті, і як процес, і як констатація результату такої взаємодії пов'язаний не стільки з оціночною функцією, скільки з актуалізацією резервів у напрямку самозміни особистості». Відповідно викликає інтерес питання щодо змісту емоційних переживань студентів та їх зв'язку з обставинами й успішністю навчальної діяльності студентів.

Мета статті полягає у висвітленні результатів дослідження, проведеного для вивчення особливостей емоційних переживань студентів актуальних для них ситуацій, виявлення зв'язку між цими емоційними феноменами та рівнем засвоєння навчального матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні брали участь 100 осіб віком від 17 до 21 року, які здобувають вищу освіту за бакалаврськими та магістерськими освітніми програмами зі спеціальності «Психологія» у Рівненському державному гуманітарному університеті.

До методичного забезпечення дослідження увійшли тест-опитувальник задоволення навчальною діяльністю (Міщенко); статистичний метод визначення коефіцієнту засвоєння навчального матеріалу; анкета, призначена для виявлення емоціогенних ситуацій та змісту емоційних переживань, які мають місце у цих ситуаціях. Перша із використаних методик застосовувалась з метою виявлення емоційно-оціночного ставлення учасників дослідження до таких важливих аспектів навчання, як його зміст; виховний процес; обрана професія, взаємовідносин з одногрупниками, викладачами та керівництвом факультету; побут, бюджет, дозвілля, здоров'я. З допомогою анкетування було виокремлено найбільш значущі для студентів емоціогенні ситуації та їх рейтингові позиції у спектрі емоційних переживань учасників опитування (визначались на підставі оцінки значення за 10-бальною шкалою), модальності емоційних переживань учасників дослідження з приводу таких ситуацій. Зазначена методика передбачала короткотривале (упродовж десяти днів) самоспостереження та фіксацію проявів емоційних переживань за такими показниками, як модальність та знак (позитивні або негативні).

Як засвідчили дані тестування з використанням тесту-опитувальника задоволення навчальною діяльністю (Міщенко), в емоційно-оціночному ставленні студентів до неї переважали досить стримані тенденції. З'ясувалось, що лише невелика частка здобувачів освіти (1%) була цілковито задоволеною своєю діяльністю, а більшість учасників дослідження (63%) виявили середній рівень задоволення. Водночас досить помітна група студентів (36%) характеризувалась низьким рівнем сформованості досліджуваної якості. При цьому було констатовано, що рівні навчальних досягнень студентів, які визначались за величиною коефіцієнта засвоєння навчального матеріалу дисциплін за формулою $K = n/N$ (де n – кількість отриманих балів, N – їх максимально можлива кількість балів) варіювались від 0,67 до 0,92 (середнє значення 0,74), а статистична перевірка взаємозв'язку між дослідженими показником та коефіцієнтом засвоєння навчального матеріалу дала змогу виявити, що останній покращується у зв'язку з підвищенням рівня задоволення навчальною діяльністю (коефіцієнта кореляції Пірсона дорівнював 0,2994).

У результаті проведеного анкетування було виявлено, що найсильніший емоційний відгук в опитуваних викликають ситуації, пов'язані зі спілкуванням та відносинами з людьми, навчання в закладі вищої освіти, особистими досягненнями, соціальним статусом, побутовими умовами, станом здоров'я, плануванням майбутнього, реалізацією власних інтересів та захоплень, проведенням дозвілля і можливостями відпочинку, розвитком своєї особистості (див. табл.1).

Таблиця 1

Дані щодо оцінки значущості для студентів ситуацій їх життя

Емоціогенні ситуації	Показник оцінки значення життєвих ситуацій у балах	Рейтингова позиція
Спілкування і відносини з людьми	9,04	1
Навчання в університеті	8,42	2
Особисті досягнення	7,52	6
Соціальний статус	7,12	3
Побутові умови	7,07	4
Стан здоров'я	6,35	7
Плани на майбутнє	5,65	5
Інтереси та захоплення	5,15	8
Дозвілля та відпочинок	5,02	9
Особисті можливості	4,68	10

Як видно з табл 1, у спектрі емоційних переживань усіх студентів домінували переживання з приводу спілкування, пов'язані передусім з прагненням знайти партнера зі спілкування, ділитись з ним думками та враженнями, досягнути взаєморозуміння та визнання, отримати очікувану відповідь на свої почуття, знайти розуміння та підтримку з боку інших людей. У цій категорії ситуацій найважливішими для опитуваних виявились такі, як спілкування з друзями та студентами академічної групи, взаємини з батьками, романтичні стосунки, відносини з викладачами університету, стосунки з сусідами по кімнаті. При цьому рейтингові позиції щодо значущості таких відносин для студентів різних курсів мали певні відмінності – так, якщо першокурсники надавали пріоритетного значення родинним зв'язкам, дружнім і товариським відносинам з однокурсниками, налагодженню позитивних взаємин з викладачами, то у спілкуванні студентів старших курсів більшої вагомості набули інтимно-особистісні відносини з коханими людьми, ситуації співпраці і взаєморозуміння з викладачами, визнання останніми їх значущості.

Комунікативні ситуації супроводжувалось як позитивними (задоволення (67%), симпатія (49%), радість (44%), інтерес (43%), щастя (37%), любов (14%), спокій (8%)), так і негативними переживаннями (тривога (59%), пригнічення (38%), роздратування (36%), злість (17%), хвилювання (15%) страх (13%), гнів (11%), сум (8%), образа (4%)) (тут і далі цифрами у дужках зазначено кількість студентів (у відсотках), які прозвітували про наявність певної модальності переживань з приводу емоціогенних ситуацій, віднесених до виокремлених категорій). Для переважної більшості учасників анкетування актуальними виявились ситуації, пов'язані з навчанням в університеті (друга позиція в рейтингу). Як з'ясувалось, найбільшого значення вони надають оцінці, отриманій під час поточного та підсумкового контролю. У зв'язку з цим більшість переживань представників усіх вікових груп пов'язані з оцінюванням. Варто підкреслити, що особливо інтенсивними є переживання, пов'язані зі складанням заліків та іспитів. Ці ситуації більшість студентів (93%) характеризували як стресогенні, що викликають у них хвилювання, тривогу і страх до початку та під час проходження випробування; полегшення, радість, щастя, піднесення – після його успішного завершення. Цікавим є той факт, що полегшення переживає частина й тих студентів, які отримують нижчі за очікувані або негативні оцінки (43%). Свої емоційні реакції вони пояснюють припиненням тривожного очікування та невизначеності. Водночас у їхніх емоційних оцінках присутні, як і у більшості інших незадоволених підсумковою оцінкою здобувачів освіти, пригніченість (59%), розчарування (48%), горе (13%).

Крім того опитувані повідомили, що емоційний відгук у них викликають і нові завдання та форми роботи, а також неодноразові виступи перед аудиторією. У цілому ситуації, які виникають під час навчання в університеті, спричиняють як позитивні (задоволення (62%), радість (42%), інтерес (35%), захоплення (27%), почуття обов'язку (23%), гордість (21%)), так і негативні (хвилювання (49%), тривога (48%), страх (35%),

невпевненість (34%), сором (12%), розчарування (11%), гнів (9%), розгубленість (7%), нудьга (6%) емоційні переживання.

Емоційна оцінка особистих досягнень (третя позиція в рейтингу) формується здебільшого у зв'язку з результативністю навчання, успішністю взаємин з людьми (передусім з друзями, коханими, іншими студентами), можливостями працевлаштування та додаткового заробітку. Її позитивне значення виявляється у задоволенні (60%), радості (53%), упевненості (31%), гордості (29%), тріумфі (15%), а негативне – у невдоволенні (35%), тривозі (34%), розгубленості (24%), соромі (11%), злості (7%). Як з'ясувалось, предметом емоційних переживань студентів є їх соціальний статус, а передусім – місце у системі відносин всередині студентської академічної групи та групі друзів. Водночас окремі опитувані (33%) повідомили про свої прагнення змінити на вищий свій статус у батьківській родині. Поодинокі респонденти (7%) вболівали за свою статусну позицію серед студентів факультету або університету. Переживання більшості опитуваних з цього приводу виявлялись у задоволенні (51%), упевненості (49%), радості (12%), гордості (11%). Водночас частина студентів, які не були задоволені своїм статусом, переживали невпевненість (34%), тривогу (32%), сум (11%), зневіру (6%), заздрість (5%), злість (4%).

Водночас відповіді студентів засвідчили, що для них є також значимий стан їхнього здоров'я. Згаданий фактор зазвичай набуває значущості у випадках його погіршення через вірусні захворювання, травмування, наявні патології тощо, у разі зниження працездатності. Через ці обставини студенти переживають смуток (32%), розгубленість (27%), тривогу (21%), страх (15%). У деяких відповідях респонденти вказували й на позитивні переживання з приводу хорошого стану здоров'я (впевненість (22%), спокій (12%). Окремі студенти переживають задоволення (11%) та радість (9%) з причини нескладних захворювань, які дають можливість відпочити від занять, не виконувати певні навчальні завдання. Самозвіти студентів засвідчили, що в ієрархії значущих для них емоціогенних факторів помітне місце посідають інтереси та захоплення, а також дозвілля і відпочинок, які спричиняють здебільшого позитивні емоційні відгуки (інтерес (31%), радість (30%), захоплення (29%), задоволення (29%), насолоду (13%), полегшення (9%). Однак, ці приємні, на перший погляд, ситуації іноді призводять і до негативних емоційних переживань (невдоволення (24%), розчарування (19%), обурення (7%), злості (5%), гніву (4%)), які з'являються, за словами опитуваних, у зв'язку з відсутністю можливості відпочити разом з іншими або тоді, коли не задовольняються їх потреби, задуми чи очікування щодо змісту або результатів проведеного дозвілля.

Досить помітний емоційний відгук з боку опитуваних спричиняють ситуації, викликані перспективним плануванням майбутнього. На цьому питанні акцентують увагу переважно студенти старших курсів, які аналізують можливості подальшого навчання в університеті, здійснюють пошуки роботи та житла, планують створити сім'ю або народження дитини. Оскільки такі ситуації виявились актуальним для частини респондентів, то їх рейтинг у загальному підсумку виявився дещо нижчим від інших. Зазначені обставини зумовлюють переживання тривоги (22%) та розгубленості (19%), а за наявності позитивних установок або передумов – упевненості (32%), радості (28%), захоплення (21%), інтересу (18%). Ми також констатували емоційні реакції опитуваних, які виникали внаслідок наявності особистих можливостей бути привабливими та успішними. Згідно із записами у щоденниках, такі переваги викликають у них задоволення (31%), радість (29%), упевненість (25%), а їх відсутність – невдоволення (21%), тривогу (19%), страждання (12%), сором (4%), злість (3%),

Узагальнені результати емоційних самозвітів студентів щодо змісту актуальних емоційних переживань представлено в табл. 2. Проведений аналіз самозвітів учасників дослідження дав змогу зафіксувати в континуумі їх переживань понад тридцять модальностей та констатувати перевагу позитивних емоційних переживань, серед яких превалювали задоволення, радість, інтерес. До числа домінуючих негативних емоційних переживань студентів належали тривога, невдоволення, злість, розгубленість.

Таблиця 2

**Дані щодо модальності емоційних переживань студентів
з приводу актуальних життєвих ситуацій**

Емоціогенні ситуації	Модальність емоційних переживань	
	Позитивні переживання	Негативні переживання
Спілкування і відносини з людьми: відносини з друзями, студентами академічної групи, батьками, коханими, викладачами, сусідами по кімнаті	Радість, щастя, задоволення, інтерес, симпатія, спокій, любов	Хвилювання, страх, роздратування, злість, образа, тривога, сум, пригнічення, гнів
Навчання в університеті: оцінки, заліки, іспити, нові завдання та форми роботи, виконання індивідуальних науково-дослідницьких завдань, курсових та дипломних робіт, проходження практики), виступи перед аудиторією	Інтерес, радість, піднесення, захоплення задоволення, гордість, почуття обов'язку, полегшення	Страх, тривога, невпевненість, нудьга, гнів, сором, розгубленість, розчарування, хвилювання
Особисті досягнення: результати навчання, успішність взаємин з людьми, можливість працевлаштування та додаткового заробітку	Радість, упевненість, тріумф, задоволення, гордість, полегшення	Невдоволення, тривога, розгубленість, злість, сором
Соціальний статус : місце у системі відносин у студентській академічній групі, на факультеті, в університеті, у групі друзів, в сім'ї	Задоволення, радість, гордість, упевненість	Невпевненість, тривога, зневіра, заздрість, злість
Побутові умови: умови проживання, рівень матеріального забезпечення, придбання речей	Задоволення, радість, упевненість	Невдоволення, тривога, розгубленість, відчай
Стан здоров'я: працездатність, опір захворюванням, хворобливість, наявність порушень та патологій	Задоволення, радість, впевненість, спокій	Тривога, страх, засмучення, розгубленість
Дозвілля та відпочинок	Інтерес, захоплення, радість, задоволення, полегшення	Невдоволення, обурення, гнів, злість
Інтереси та хобі	Інтерес, захоплення, радість, задоволення, насолода	Невдоволення, розчарування
Планування майбутнього: вступ на навчання за вищим рівнем, працевлаштування, пошук житла, створення сім'ї, народження дитини	Захоплення, інтерес, радість, впевненість	Тривога, розгубленість
Особисті можливості: зовнішність, успішність, самостійність	Задоволення, радість, упевненість	Невдоволення, тривога, сором, злість, страждання

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, проведене дослідження дало змогу виявити широкий спектр емоційних переживань студентів з приводу актуальних для них наявних та майбутніх комунікативних, навчальних, побутових ситуацій, обставин їх відпочинку та захоплень, реалізації можливостей особистісного розвитку, в якому дещо переважають їх позитивні різновиди. Водночас результати дослідження засвідчили, що успішність навчання студентів залежить від їх задоволення навчальним процесом. Зазначений висновок підтверджує важливість сприяння емоційному самопізнанню здобувачів освіти як чиннику підвищення ефективності навчальної діяльності. У цьому контексті перспективним можуть бути наукові розвідки у напрямі вдосконалення емоційної регуляції учіння та розвитку емоційного інтелекту студентів.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Кириленко, Т. С., Льошенко, О. А. (2013). Самоаналіз емоційних переживань як вияв емоційної компетентності особистості. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*, 18, 146-152.

- Митина, Л. М. (1998). *Психология профессионального развития учителя*. Москва: Флинта.
- Чебикін, О. (2017). Емоційна регуляція пізнавальної сфери. *Психологія і суспільство*, 3 (69), 86-103.

REFERENCES

- Курьленко, Т. С., & Лошенко, О. А. (2013). Samoanaliz emotsiinykh perezhivan yak vyjav emotsiinoi kompetentnosti osobystosti [Self-examination of emotional experiences as a manifestation of emotional competence of the individual]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky*, 18, 146-152. [in Ukrainian].
- Мутына, Л. М. (1998). *Psykholohyia professyonalnoho razvytyia uchytelia [Psychology of professional development of a teacher]*. Moskva: Flynta. [in Russian].
- Chebykin, O. (2017). Emotsiina rehuliatsiia piznavalnoi sfery [Emotional regulation of the cognitive sphere]. *Psykholohiia i suspilstvo*, 3 (69), 86-103. [in Ukrainian].

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ПЕРЕЖИВАННЯ СТУДЕНТАМИ АКТУАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ

Olha Dzhedzhera

Lecturer of the Department of Lifespan & Pedagogical Psychology
Rivne State Humanities University
ORCIDiD: 0000-0001-5471-703X
DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi13.118

Abstract. *The article substantiates the possibility of providing a psychologically sound educational process in higher education by creating an emotionally comfortable environment. The peculiarities of students' emotional response to actual life situations in the context of the influence of their emotional sphere on learning performance are considered. Emotional experiences caused by life circumstances are characterized as a factor in the development of emotional and evaluative attitude of higher education students towards them, the emotional attachment of motivation to actions and goal formation, activation or inhibition of the course of cognitive processes and activities.*

Theoretical conclusions are confirmed on the basis of coverage of the results of the study, which mainly determines the average level of student satisfaction with educational activities, which affects the learning rate (correlation coefficient 0,2994). At the same time, it was found that the strongest emotional response in the respondents causes situations related to communication and relations with people, higher education, personal achievements, social status, living conditions, health, planning for the future, realization of their own interests and hobbies, leisure and recreation, personal development and opportunities to be attractive and successful. It is emphasized that the priority positions in the rating are occupied by communicative and educational situations that cause the most emotional experiences (joy, happiness, pleasure, interest, sympathy, peace, love, excitement, fear, irritation, anger, insults, anxiety, sadness, affliction), anger). More than thirty modalities (confidence, pride, pleasure, passion, interest, love, pleasure, exaltation, relief, sense of duty, joy, sympathy, calm, triumph, happiness, despair, anger, envy, envy, happiness), despair, dissatisfaction, uncertainty, boredom, insult, resentment, oppression, confusion, disappointment, shame, suffering, fear, sadness, anxiety, excitement), among which are dominant, pleasure, joy, interest, anxiety, dissatisfaction, anger, bewilderment constants but an advantage of positive emotions. It is concluded that the results of students' learning activities can be improved by optimizing students' emotional experiences, increasing the level of satisfaction with learning circumstances.

Key words: *emotional experience, emotional regulation, actual emotional situation, students, students' educational activity.*

Стаття надійшла до редакції 10.11.2019 р.

З М І С Т

Барчі Б. Психологічне дослідження емоційного стану безробітних осіб.....	5
Вронська В. Історія розвитку медсестринства та удосконалення діяльності медичних сестер дошкільних навчальних закладів.....	11
Гордійчук К. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників.....	15
Деревянко Н. «Допомога іншому» як стратегія просоціального розвитку особистості.....	20
Джеджеря О. Особливості емоційного переживання студентами актуальних ситуацій.....	25
Каргіна Н. Особливості надання психологічної допомоги особам з низьким рівнем психологічного благополуччя: можливості та обмеження.....	31
Клюйко Л. Психологічні чинники феномену суб'єктивного благополуччя та його впливу на задоволеність життям особистості.....	36
Корнієнко І. Дослідження житлового простору і його роль у емоційній саморегуляції особистості.....	42
Корчакова Н. Репутація групи як мотив дитячої просоціальності.....	48
Крюкова Л. Вплив емоційної сфери на процеси адаптації першокласника до навчального процесу..	57
Кулакова Л., Кулаков Р. Шляхи формування почуття власної гідності особистості в онтогенезі.....	64
Литвиненко С. А., Ямницький В. М. Психологічні особливості роботи з батьками в психотерапії дітей та підлітків.....	79
Михайлова І. Аналіз ефективності прийняття «сильної пози» як засобу корекції низького рівня самооцінки.....	75
Назаревич В. Соціальне вигнання як форма остракізації в навчальному середовищі.....	82
Омельченко Т. Експериментальне дослідження самооцінки реалізації життєвих цілей майбутніх практичних психологів.....	90
Павелків Р., Безлюдна В., Осьмак Л. Психологічний аналіз комунікативних бар'єрів майбутніх психологів	97
Примачок Л. Професійна компетентність як інструмент ефективного фахового становлення спеціаліста з фізичної реабілітації.....	106
Рудюк О. Факторна модель ціннісної структури суб'єктів освітнього процесу у вищій школі.....	116
Савуляк В. Особливості соціального сприймання у підлітковому віці.....	123
Слободянюк О., Радчук Г. Розвиток соціального інтелекту у студентів – майбутніх педагогів.....	129
Созонюк О. Психологічні особливості становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів..	136
Сочинська Р. Емпіричне вивчення психологічних особливостей розвитку творчого потенціалу у підлітків.....	142
Сторож О. Роль креативності у розвитку творчої соціалізації особистості.....	147
Сукнацька А. Самотність і особливості її переживання в юнацькому віці.....	154
Коломієць Т., Тачук В. Чинники задоволеності шлюбом на різних етапах дорослості.....	159
Філоненко Д. Структура мотивації досягнень особистості ІТ-спеціаліста.....	165
Хомич І. Факторна структура особистості молодшого школяра.....	173
Нуравтсева N. Psychological features of facilitative interaction in the process of organizing dialogues at the lessons at secondary school.....	180
Чмуневич Н., Павелків В. Особливості розуміння феномену свободи в підлітковому та юнацькому віці.....	190
Щербакова О. Емоційний інтелект та академічні здібності учнів старшого підліткового віку.....	195
Відомості про авторів	201

